

le, Tolna vármegye multjából, Győri Szemle, Esztergom Évtapjai, — nagyon hasznos szolgálatokat tenne továbbra is. Első kötetével mindenesetre erre tett ígéretet.

Dr. Banner János.

Dr. Bálint Alajos, Csanád, Arad és Torontál k. e. e. vármegyék régészeti katasztere. Csanád vármegyei Könyvtár 37. Makó, 1941. 36 lap és 1 térkép.

Mind sürgetőbben jelentkezik a kívánság, amely az ország egész területe régészeti szempontú kataszterének ügyét, a megvalósulás útján szeretné látni. Ennek a kataszternek előkészítő munkálatai közé tartozott a hazai régészeti irodalomnak összeállítása. Ez a munka java részében elkészült, s a bibliografia adatainak egy része a Dolgozatok egymást követő évfolyamaiban már meg is jelentek.¹ A kataszteri munkálatok másik részéhez tartozik a meglévő régészeti anyag felvétele, de ide tartozik a régészeti lelőhelyek számontartása is és az ország területén feltalálható lelőhelyek felgyűjtése.

Ez utóbbi feladat sok fizikai fáradságot is jelentő munkáját végezte el a szerző a szóbanforgó területre, s megállapítja, hogy az eredmények az ilyen irányú munka nagy jelentőségét szembetűnően igazolják. Adatgyűjtését a Magyar Történelmi Múzeum Régiség-tárán kívül kiterjesztette az Alföld valamennyi hozzáférhető köz- és magángyűjteményére, de ezenkívül meglátogatta a terület valamennyi községét és az itt nyert adatokat a helyszínen ellenőrizte és a helyszínen jelölte meg

térképein a telepek, illetve temetők helyét. A szerző 134 lelőhelyet kutatót fel és ezek anyagát — amennyiben erre a feltalált anyag alkalmas volt, — korok szerint meghatározta.

Hiányolnunk kell talán, hogy a felkutatott régészeti anyag ismertetése nem képes táblák felhasználásával történni. Ennek azonban minden jó szándék mellett elháríthatatlan anyagi akadályai voltak. Esetleg jövőben megjelenő hasonló szempontú munka értékét, nemcsak a korhatározás ellenőrzése, de a tudományos felhasználás szempontjából is, jelentékenyen emelné, ha a leíró szöveget illusztrációk egészítenék ki.

Egészben véve igen jól használható kataszterrel gyarapodott a szóbanforgó terület régészeti irodalma, s ezért nemcsak a szerzőt illeti köszönet, hanem a munkálatokat anyagi és erkölcsi támogatásban részesítő vármegyei hatóságokat is, elsősorban dr. Ferenczy Béla alispán urat. A munka egyébként a Régészeti Intézet kezdeményezésére készült.

Dr. Párducz Mihály.

Nagyfalusy Lajos S. J., Ógörög-betűs feliratok az alföldi sirleletekben. Különlenyomat a kalocsai Jézus-társasági Szent István gimnázium 1940—41. évi Évkönyvéből. 15 lap, 3 szövegközi ábra.

Az Alföld népvándorlaskori emlékei közül különösen nagy figyelmet érdemelnek azok a feliratokkal ellátott tárgyak, amelyeknek száma, mint a jelen értekezésből kitűnik, egy avar-kori bekarcolt csontlemezrel gyarapodott. Ezidőszerint tehát a szármata-kori ladánybenei edény, a húnkori nagyszéksósi aranykehely (vagy üst) mellett, a szenteskörnyéki bekarcolt

¹ Dr. Banner János, *Bibliographia Archaeologica Hungarica*. I. Dolgozatok, 1938. 1—89. l.; II. Dolgozatok, 1939. 1—72. l.; III. Dolgozatok, 1940. 3—56. l.; IV. Dolgozatok, 1941. 108—159. l.

csontlemez növelik az említett korokra vonatkozó problémáinkat.¹ A ladánybenei és nagyszéksői feliratokat már ismeri a szakirodalom,² a szentesisit eddig még nem.

A ladánybenei szarmatakorai edény feliratának első megfejtési kísérlete Nagyfalusy nevéhez fűződik, aki török nyelvjárások alapján igyekezett megfejtést adni. Mészáros óiráni nyelven olvasta el a feliratot. Ez olvasás Gaál László szerint a jelen formájában „sem paleográfaiilag, sem nyelvtörténetileg nem meggyőző, módszere pedig merésznek látszik.“ Elsősorban írástechnikai szempontból foglalkozott a kérdéssel Banner János. Megfigyeléseit, a rendelkezésre bocsájtott kézirat alapján, Nagyfalusy, itt szóbanforgó értekezésében, a lényegét illetően szóról-szóra átveszi.

Banner megállapította, hogy a felirat két szavát nem egyidőben karcolták fel. Az egyiket az égetés előtt, a másikat az égetés után. Eddig a felirat három másolatát ismeri a szakközönség, s e feliratok egymástól is eltérnek, de nem felelnek meg az edényen lévő eredetinek sem. Eltérés mutatkozik nemcsak a két szónak és a tulajdonjegynek (?) egymástól való távoltságában, hanem az egyes betűk formájában is. Nagyfalusy adja tehát a negyedik és ezúttal véglegesnek tekinthető Banner-féle másolatot a másik három mellett.

Ezen legújabb másolat birtokában

¹ Itt természetesen eltekintünk a szakirodalomban már korábban ismertett emlékektől. Lásd J. Hampel, *Altürkimer des frühen Mittelalters in Ungarn* I. 58–63., II. 417. 1.

² A kérdésre vonatkozó teljes irodalmat lásd Banner Jánosnak, a *Dolgozatok* jelen kötetében megjelent: *Technikai megjegyzések két népvánorlászkeri felirat megfejtéséhez* c. cikkében.

újabb magyarázatot kísérel meg Nagyfalusy, amely a Mészáros-féléhez csatlakozik, s részben annak módosítása. Megengedve a lehetőségét annak, hogy a legutolsó megfejtés helyes nyomokon jár, mégis szükségét érezzük néhány olyan megjegyzésnek, melyek a problémát más oldalról világítják meg.

A legújabb megfejtési kísérlet sem helyez súlyt arra a megfigyelésre (pedig fontosnak mondja), hogy a felirat két szava nem egyidőben készült. Különösen akkor van ennek nagy jelentősége, ha az edény mint azt előttem már Szabó Kálmán³ is hangsúlyozza, a provinciális fazekasság terméke. Bár hasonló formájú edényt többet is ismerünk (pl. Lászlótelek—Nagymágoesről), a mi példányunkat különösen gondos iszapolása, sötételbszürke színe kiemelik az Alföld megfelelő termékei közül. Ha pedig Pannoniából behozott árúról van szó (amit teljes joggal feltételezhetünk), akkor az ottani fazekasmestertől nem igen várhatjuk, hogy a szarmaták nyelvén felírást karcoljon az edényre, s azt az égetés után egy második szóval ki is egészítse.

Az Alföldön is virágzó fazekasság mellett, aránylag kis mértékű az edénybehozatal, de épen a kecskeméti múzeum őrzi a behozott kerámiának legtöbb példányát. Többek között F. Pupus mester domborműves díszítésű tálját.⁴

Másik észrevételünk Nagyfalusy azon megjegyzésére vonatkozik, hogy, „A bekarcolások mindenestre a pogány végtisztességhez tartozó szók (a tulajdonjegy, ha csakugyan az, megfelelhet a mi sírjainkon a halott név-

³ Kecskemét th. város múzeuma, 22. lap.

⁴ Kecskemét th. város múzeuma, 22. lap 8. ábra.

főíratának)“. Mindmáig ugyanis nincsenek határozott bizonyítékaink arra, hogy külön a temetkezés céljaira készítették volna „pogány halotti áldozati edényt“. S amint a sírok egyéb mellékletei is az elhunytak életében használt tulajdonaiból kerültek ki, ugyanez állhat a mellékletként sírba helyezett edényre is. Eddig ismert szarmatakorai telepeink keramikus anyagában mind több olyan típust találunk, amelyek sírokban is előfordulnak.

Ilyenformán feltehető a kérdés, hogy a szöveg tényleg a halotti kultusszal kapcsolatos-e? Egy a mindennapi életben használt edényre aligha karcolták már az égetés előtt a sírfelírást.

A nagyszéksősi felíratról csak Mészáros Gyulának az ókvartel nyelvjárásban adott megfigyeltése vált hozzáférhetővé az érdeklődők számára. Banner ezzel a felíratral is foglalkozik említett és idézett kéziratában. A Mészáros-féle három szókomplexum helyett, az egyes szócsoporthoz között valóban meglévő távolságok alapján (ami a Mészáros-féle másolatból nem tűnik ki) ötöt vesz fel. Ez utalás alapján Nagyfalussy elveti a Mészáros-féle ókvartel nyelven adott megfigyeltést, s az öt szócsoporthoz az aranyedény úrmértékére, súlyára (értékére) vonatkozó adatokat lát, amire már Banner is utalt említett kéziratában.

Mongol-török nyelvújítások elemeit véli végül Nagyfalussy felfedezni a szentesi avarokori eszementez bekarcolt vonalaiban. Itt azonban olyan kevés összehasonlítóanyagra támaszkodhatik, hogy határozottabb vélemény nyilvánítására a eszementérgyön kapott adatokat nem tartja elegendőeknek.

Dr. Párducz Mihály.

Walter Ottó: Handbuch der Archäologie. C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München. II-III. Lieferung.

Az 1937-ben megjelent első Lieferung folytatásaképpen került ki a nyomdából a Walter Ottó-féle Handbuch der Archäologie egész első kötete (két újabb Lieferung). Most már mind a szöveget tartalmazó első rész (Textband), mind a szemléltető anyagot felölelő második rész készen áll a tudományos világ rendelkezésére.

Az utóbbi Lieferungen első fejezete — Die literarische Zeugnisse — Erich Pernice értekezése; a görög és latin irodalomnak azokat az alkotásait tekintint, amelyek műemlékekkel (épületek, szobrok, festmények) s általában az ipar és technika alkotásaival (hadigépek, fegyverek, bútorok) foglalkozván, a régész számára fontosak. Nem elégszik meg az ilyen vonatkozású irodalom ránk maradt darabjainak ismertetésével és jellemzésével, hanem ezeknek forrásairól, sőt ezen túlmenően az összes művészettörténeti, régiségtudományi és technikai érdeklődésű antik írók java részben elvesszett munkáiról is összefoglalja mindazt, amit róluk a tudományos kutatásnak eddig megállapítani sikerült. A nagy szakértelemmel összeállított értekezésben egy eshet csak kifogás alá, hogy néhol olyan aprólékos részletekben is elmerül (pl. a 292. lapon Herondas IV. mimiambusával kapcsolatban), amelyeket egy mindjárt még olyan terjedelmes kézikönyv keretében is elég volna éppen csak felemlíteni.

Északkeurópa népeinek ókorból eredő írásrendszereiről, a germán runáról és az ó-ír ogomról *Helmut Arntz* számol be kézikönyvünk következő fejezetében. A szerző az eddigi tudományos eredmények gondos összefoglalá-